Erdély követei a portán.

(Vége.)

Ebéd után a követek a császárral való szembelételre vártak. Olyan csendes, nyomott társaságban, mint amilyenbe kerültek, lassan mulhatott az idő. Amikor II. Rákóczi Ferenc a császárhoz menést várta, ebéd után a divánban olyan szomoru hallgatás uralkodott, mintha senki sem lett volna a házban. A követek esetleg a kaftánozó helyen vártak. Bemenetel előtt ugyanis a fővezér a követet s kiséretét a császár ajándék kaftánaival megkaftánoztatta. A császár előtt kaftánosan jelentek meg nemcsak az erdélyiek, hanem a nyugati államok követei is. Nagy ritkán fordult elő, hogy a követek a kaftánokat már a császárnál való tartózkodás alatt öltötték föl. Külön kaftánozó helyre vitték őket s ott szabály szerint összesen tizenkét kaftánt osztottak ki. A megkaftánozottak között volt rendesen a tolmács s a fejedelem szolgálatában levő csuasz is. Más független országok követei ritkábban jöttek s egyszerre többen is jöttek, ezért azok közül többet is kaftánoztak meg. Igy amikor az erdélyiek 6 kaftánt kaptak, ugyanakkor a francia követek 15, 16-ot.

A császár a szeráj harmadik kapuja mögött lévő házában fogadott, vagy ritkábban a kertben is. A vidéken gyakrabban megesett, hogy a követeket kertbe vezették, igy Drinápolyban, vagy a tengeren tul az ázsiai parton Iszkider mellett való kertben, ahol a császárt éppen érték. Vagy a mezőn fogadott, ahol ünnepség zajlott le.

A harmadik kapuban a nagy torony alatt belül paizsok és alabárdok függtek, ezen belül senkinek, még a fővezérnek sem volt szabad fegyverrel, lovon megjelenni. Hogy-hogy nem esett, de a táborban Toldalagi Mihállyal történt, hogy egyszer a tatár khánnal együtt lévén a császárnál, amellett, hogy előbb az erdélyi követet vitték be a khán nagy gyalázatára, még hozzá Toldalaginak és a tolmácsának szablya volt az oldalán. Erre azelőtt soha sem volt példa.

A követ eszerint kaftánosan, fegyver nélkül ment a császár elé, nagy ritkán magában, hanem vele együtt mások is. A két kapitiha, a régi és uj, a tolmács, több erdélyi, olyanok is, akik csak „császárt látni" jöttek. Bethlen nagy gyalázatnak tartotta, hogy a követ bemenetelkor csak hármat, a követet és a két kapitihát bocsátották be. Azonban később is megtörtént, hogy a követet egymagában vitték be, bár előzőleg többet is megkaftánoztak. Volt rá eset, hogy a többit a császár előtt csak elvezették, de aztán csak a követek maradtak benn.

Ha idegen, független államok követei ugyanakkor bebocsátásra vártak, az erdélyit megelőzték. Igy előzte meg a francia és a lengyel. De azt nem akarták, hogy a raguzaiak előttük járjanak, inkább okot kerestek, hogy csak másnap lehessenek szemben, viszont a vezérnél emiatt szót emeltek. Az idegen nemzetek előtt való megbecsüléshez tartozott, hogy a követet a császár elé a fővezér, ha nem volt, helyettese, a kajmekám vezesse be. Tehát éppen ugy, mint bármely független állam követét szokták. Amikor ebben sérelem esett, Bethlen rögtön szót emelt és kérte, hogy a régi szokás tartassék meg, hogy igy kicsiny becsülete az idegen nemzetek előtt adassék meg.

Ha a fogadás a kertben történt, a császár elé vezetés is körülményesebb volt. Különösen a követ szereplésének a sorrendje sajátságos módon egészen felborult, mint ahogy az Sebesi és Maurer Mihály követekkel esett meg. Ez esetben a császárnál való megjelenés után következett csak a fővezérrel való megbeszélés és kihallgatás. Sebesi és Maurer a fővezér parancsa szerint az ő házában a kihajánál várakoztak, amig a császártól alájött. Azután a vezér házától kevés vártatva elindultak, a vezér lóra ült s mellettük sietve a császárhoz ment, hogy érkezésükről jelentést tegyen. De a csauszpasát akkor is mellettük hagyta, hogy az őket vezesse.

A császár a követeket ülve fogadta, ellenben a főméltóságok, akik a fogadásnál jelen voltak, állottak. Igy a fővezér is a földön állott. A követség tagjai, amint az már keleten szokás volt, körülbelül 1634 óta, alázatosan a császár lábai elé borultak, azelőtt csak a köntösét csókolták meg. Hogy a leborulás megtörténjék, arra maguk a törökök ügyeltek. Az volt a szokás, hogy kétszer a földre nyomták a követeket. Mindez megfelelő pontossággal ment végbe, ugy hogy, amikor Jensherben a testes Nagy Tamás követ a császár elé került, Rosnyai Dávid tolmács ugyancsak aggódott, hogy a követ valami szégyent vall. Ugyanis meredek lépcsőn vitték föl s arra sem volt ideje, hogy magát kissé kifujja, mindjárt a császárhoz vitték. De nem történt semmi baj.

A követek leboruláskor a földet, helyesebben a skófiummal varrott takarót érintették, ami ellen II. Rákóczy György fejedelem tiltakozott. Serédy követével tudtára adta a fővezérnek, hogy országával együtt gyalázatnak tartja, hogy a követekkel csak a földet csókoltatják. A fővezér és a császár emiatt nem haragudtak, sőt a fővezér a császár mentéjének az ujját maga adta Serédy István kezébe, hogy azt megcsókolja. A leborulás azonban később is megmaradt.

Köntöscsókolásra a nyugati szabad államok követeinek is reá kellett fanyalodniok. A porta a köntöscsókolást 1641 táján kezdte tőlük először megkövetelni, Izdenczy, a magyar király követe, eléggé tiltakozott ellene, előre megizentette, hogy ő meg nem alázkodik. De amikor egy pasa a császár köntösét csókra nyujtotta, mégis csak ugy szinlelte, mintha megcsókolta volna.

Bevonulás után rögtön a követ vette át a szót. A fejedelem az utasitásban meghagyat, hogy a követ a császár előtt kevés és illedelmes szóval éljen, hogy a császárt az ő nevében köszöntse, hogy a fejedelem engedelmes és igaz szolgálatát ajánlja és kérje, hogy miként a boldog emlékezetü és dicséretes elei a fejedelemhez és az országhoz kegyelmességöket, császári jóindulatukat mutatták, ő is ezek jó példáját kövesse. Továbbá a követ a császárra az Isten áldását, győzelmet, hatalma csendes békességét kérje. Mutasson reá a fejedelem hüségére, mondja meg egyéb követségét is, a miért őt tulajdonképpen beküldötték. A fejedelem levelét adja át s az ajándékokat ajánlja fel. Tapasztaltabb követnek nem adott külön utasitást. Micsoda szókkal kell ott élnie, mondotta, ahhoz elég tapasztalata van, de az ott való szokáshoz illik alkalmazkodnia.

A követ a fejedelem meghagyásához hiven ilyenformán kezdte:

„Hatalmas, győzhetetlen császár, az erdélyi méltóságos fejedelem, az én kegyelmes uram, hatalmasságodnak, mint kegyelmes urának, a földnek porái megalázott szolgálatját ajánlja hatalmasságodnak, hogy Isten egy napját sok ezerekre és azokat szerencsésekké tegye, fényes birodalmát kiterjessze és ellenségeit éles szablyája alá hozza, szivből kivánja. Ama boldog emlékezetü, mostan lelki csendesen paradicsomban nyugvó szultán, Szulimán, császár hatalmasságod dicséretes elei, Erdélyországnak athnar

méja szerint való adóját, ajándékokkal együtt az én kegyelmes uram hatalmasságod fényes tárházába beszolgáltatta, igen alázatosan könyörögvén hatalmasságodnak, mint kegyelmes urának, méltóztassék kegyelmesen venni és eddigvaló hatalmas császároktól megtartott törvényeiben és szabadságában kegyelmesen megtartani, bizván mindezekben az én kegyelmes uram a hatalmasságod kegyelmességében. Ezek felett hatalmasságod ez engedelmességgel irt levelet igen alázatosan küldötte."

Ezután a fejedelem levelét átnyujtotta, az ajándékokat pedig felmutatta. Volt rá eset, hogy az ajándékokat nem most hozták a császár elé, hanem azokkal felvonuláskor a császár rostélyos tornya előtt rendet állottak. Amint a császár az ajándékokat a rács mögül láthatatlanul megnézte, elvették tőlük. Ha a kapitiha a követtel együtt jött be a portára, ez őt a császárnál most mutatta be.

A császár a beszédet, amint ilyen nagy urtól azt éppen várni lehetett, „módja szerint" jó kedvvel hallgatta. Azonban az adón, az ajándékokon kivül más alig érdekelte, ha kérdéseket is tett, azok többnyire ez ügyekkel függtek össze és ez ügyben nem sajnálta az időt. Igaz, hogy tolmács utján az érintkezés nehézkesen ment, de volt kihallgatás, amely másfél óráig is eltartott. A sok beszédben nem is győzte üléssel, hanem a követek előtt „lábon" is állott. Nem is mindegyik császár ismerte ki magát az erdélyi ügyekben, egyszerüen a fővezérre bizta magát. Mikor egyszer az erdélyi követ a fejedelmi jelvények megküldését kérte, a gyermek császár megkérdezte a vezért, igy van ez szokásban? Mikor ez igennel felelt, ráhagyta, hogy akkor legyen ugy.

Közben azonban, zivataros napok idején, egy-egy császár elárulta, hogy Erdéllyel nincs megelégedve. Nem tört ugyan ugy ki, amint ahogyan azt a követek a fővezértől gyakrabban látták, de méltóságteljesebb magatartással ugyanugy méltatlankodott. Igy amikor I. Rákóczy György a magyarországi foglalás után nem fizetett, azt sem várta meg, hogy a követ szavait a tolmács leforditsa, hanem menten az adóról kezdett beszélni. Máskor, amikor Toldalagi a fejedelem nevét kezdte emlegetni, a császár megtüzesedvén, nagy méltatlankodással szemeit a vezérre forditotta, mire a követet ketten is megszólitották, hogy ne szóljon. Ez kénytelen volt beszédét félben hagyni. Még nagyobb neheztelést vont magára II. Rákóczy György lengyelországi hadjáratánál. Követének csak annyit engedtek kimondani, hogy a fejedelem a császár részére is hasznos dologban fárad. Amikor meg Barcsay fejedelem a nagy büntetésösszeget fogyatékosan küldte be, a császár „elkénszeredék" és a fővezér által felelt: Megszerezzétek, mert magunk személyünk szerint megyünk s porrá tesszük. Legrosszabbul járt Páskó Kristóf, aki midőn, az ő szokott merész modorában a császárt az Istenre, Mohamed prófétára, a maga és a török nemzet szerencséjére kényszeritette, hogy Erdély siralmas könyörgését hallgassa meg, a császár egy szót sem szólott, hanem a követet „felette igen megnézte", a vezérrel néha-néha szólott, mire Páskót szép csendesen kihozták előle.

De az ilyesmiből nem lett azért örök harag. Igy néhány év mulva ugyancsak Páskót a császár Drinápolyban egy ünnepély alkalmával a mezőn fogadta, filagóriájához közel állitotta s a császárné filagóriájával szemben az egész nép jlnlétében, nyilvánosan, trombitaszó, lövés alatt, tizedmagával együtt megkaftánoztatta. Majd az ajándékokat maga elé kérette, megnézte, a hozott csészéket igen megdicsérte. Azután a fővezértől nem messz divánszőnyeget teritettek le és Páskót a császár nézésére s az egéez pompa megtekintésére leültették.

A császár az ajándékok iránt általában érdeklődést mutatott. Ha késtek, meg is sürgette. Ajándékba hozott kocsiért, amig az diszités alatt volt, kétszer is üzent. Ha hiányt tapasztalt, azonnal szóvátette. Amikor a hozott sólymokkal nem volt megelégedve, ráizent a fővezérre, hogy mi oka annak, hogy Erdélyből olyan meghányt-vetett sólymokat hoztak. Kinek szeme, kinek lába, körme, szárnya nem jó. A kapitiha, akire viszont erre a fővezér izent rá, amint Isten adá, mentegette a fejedelmet: Az ut hosszu, a mikor megindultak, a sólymok szépek, egészségesek voltak. A fővezér a fejedelemnek is megüzentette, hogy semmirekelő, rossz madarakat ne küldjön, mert nem veszik el. Viszont máskor az ajándék a császárnak nagyon megtetszett. Igy a követ örömmel ujságolta, hogy a hozott szekeret megkedvelte, beleült s azt mondta, hogy ha a ládák üresek, immár hoztak volna egy szép magyar leányt benne.

A császár előtt való megkaftánozás, amint az Páskóval is történt, olyankor fordult elő, amikor a követek nem a divánból jutottak eléje. Mert ritkán erre is volt eset. A követ a kaftánozáskor kinálkozó alkalmat ragadta meg, hogy a császár udvarában lévő tisztviselőknek ajándékot osztogasson. Ajándékot kaptak a komornyikok, csauszok, sátorvonók, székhordozók, szakácsok, janicsárok, kengyelfutók, egy-egy pasa, aga és egyéb benn forgolódók. Ugy volt a szokás, hogy a követ a pénzt külön-külön kezükbe adta. De ez lassan ment, félő is volt, hogy valamelyik megrövidül s megsértődik. Ugy van az már, hogy a nagy urak lekkisebb szolgái a legérzékenyebbek, az idegennel szemben előkelően fölényesek, az ajándék elmaradása esetén meg bosszuállók. Szalánczy István követ azért ugy látta jobbnak, hogy a kaftánadó helyen a császár belső udvarnépének való ajándékot egy összegbe összekötve adja át számtalan sokfelé való nyujtogatás nélkül. 11.000 oszporát adott. általában 11.260, 11.560 oszpora járta, ami 116—150 tallérnak felel meg.

Az előterjesztésekre a császár semmi választ sem adott, az amaz időre maradt, amikor majd a beadott levelet megfordítják. De nem mindig állotta meg, hogy az utolsó percben kifogást ne tegyen. Igy mikor Serédy István ki akart jönni, fenszóval kérdé: Mi lehet az oka, hogy az ő őseinek az erdélyiek mindig aranyat szoktak hozni, most meg tallért? A követ rögtön felelt, hogy itt váltják be. Mire a császár megnyugodva mondotta: „Menjetek el."

Ezzel a császárnál való látogatásnak vége is volt. A követet ugyanazon csauszok szállására kisérték, akik őt felhozták. A kaftánokat még a császár udvarában levetették, de kaftánosan az utcán is lehetett járni. II. Rákóczi Ferencet is igy kisérték szállására. Mindenesetre szokatlan ruha az erdélyiek. Mikes Kelemen, aki II. Rákóczi Ferencet vagy harmincad magával megkaftánozva követte, nem is állhatta meg megjegyzés nélkül: Mintha annyi egyiptomi király kisérte volna a fejedelmet, csak éppen hogy nem olyan feketék. A császárnál járásukkor a zene sem hiányzott. A szembelétel után a fővezér és a császár muzsikusai, siposai (török siposok, azaz tárogató siposok), dobosai, trombitásai negyven-negyven oszporát kaptak, —4 tallér mindig volt a nekik adott költség. Mint ünnepélyes alkalommal szokás, az erdélyi házba való visszatérés után a koldusok is ajándékért kopogtattak.

Dr. Biró Vencel.